

О.Я. Чепіль,

Національний університет "Острозька академія",
м. Острог

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ КОНТРАКТІВ

У статті розглянуто основні характеристики термінології, проаналізовано процеси міграції юридичної термінології у структурі економічного тексту в рамках терміносистеми зовнішньоторговельного контракту та здійснено її лексико-семантичний аналіз.

The article focuses on the investigation of the notion "terms", suggesting profound theoretical analysis of the judicial terminology, its lexical and semantic peculiarities within the framework of the external economic contract.

Міжнародне економічне співробітництво є одним із головних чинників впливу на рівень економіки кожної країни. Складовим елементом такого співробітництва є зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання різних країн.

Натомість, особливого значення в період поглиблення інтеграції країн та міжнародних економічних зв'язків набуває функціонування економічної термінології у поєднанні з термінологією правознавчих актів, зокрема в економічних документах, зовнішньоторговельних контрактах (ЗТК), угодах, працях, які містять певні юридичні рекомендації, вимоги та положення. Саме цій проблемі, тобто досліджен-

ню юридичної термінології в тексті зовнішньоторговельних контрактів, присвячено дану статтю.

Вивчення юридичної та економічної лексики сучасної англійської мови займалися Р. Махмутіна, О. Сербенська, Н. Кривоносова, М. Папко, Л. Мисик та ін. Проте праць, присвячених винятково прошарку юридичної термінології у складі економічних текстів та документів, нами не зафіксовано, хоча потреба в них не викликає сумніву.

Актуальність дослідження зумовлена важливістю дії правових норм і законів у системі економічних зв'язків, адекватної мовної реалізації цих зв'язків, крім того відсутністю узагальненого системного опису термінології ЗТК, без якого неможливо покращити викладання англійської мови на відповідних курсах у вищих навчальних закладах.

Об'єктом дослідження є процеси входження юридичних термінів в структуру економічного тексту; **предмет** дослідження складають юридичні терміни та термінологічні словосполучення зовнішньоторговельних контрактів.

Проблеми становлення, семантики, деривації та тенденції розвитку термінологічних одиниць, фахової лексики вивчали вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема В. Виноградов, В. Лейчик, Г. Винокур, Б. Головін, Т. Кияк, В. Даниленко, К. Кусько, А. Крижанівська, Г. Муштенко, Е. Жильбер, А. Ширмер, Й. Сміт, Ф. Дорнер та ін. Дослідники переважно по-різному розуміють проблематику, цілі та функціональні завдання термінологічних структур, концептуальні засади термінознавства як науки.

Терміни – це підкреслено логічні слова, їх можна охарактеризувати як лексеми, що мають винятково денотативне значення, без помітних конотацій. Ф.П. Сорокалетов відзначає, що “з трьох типів лексичних значень, виділених В.В. Виноградовим, у термінологічній лексичі переважає один тип – пряме, або номінативне, що відповідає природі терміна, предметно-логічному принципові співвідношення того, що позначується тому, чим позначується”. [14, с. 249].

Важливим для розуміння необхідності виділення термінолексики як системно-структурного утворення особливого роду є, на наш погляд, положення про те, що “... мова науки ... має свою морфологію, словотвір, синтаксис і стиль ... свою зовнішню і внутрішню лінгвістику” [4, с. 67].

Питання про те, які частини мови можуть виступати в ролі терміна, залишається ще досі відкритим у сучасній лінгвістиці. Більшість дослідників (Ахманова, А. Крижанівська) схилиються до думки, що термінами можуть бути лише іменники чи словосполучення, що розглядаються як одна ціла назва певного наукового поняття. В основі цього твердження лежить загальноприйняте визначення номінатив-

ності як однієї з основних функцій терміна. Тому цілком природно, що пріоритет бути терміном належить іменнику. Виходячи з цього, належність інших частин мови (прикметників, дієслів, прислівників) до термінів або категорично відхилялась, або піддавалась сумніву, оскільки предикативна функція ставить їх в опозиційне відношення до іменника і тим самим виключає можливість виступати в ролі термінів[18, с. 43-54].

Хоча номінативна функція у прикметників, дієслів та прислівників дещо ослаблена, вона все ж притаманна їх семантиці, адже ці граматичні значення передають не назву предмета чи явища, а його певні властивості, стан, ознаки, без яких відомості про нього були б неповними. Крім того, у процесі комунікативної діяльності номінативна функція цих слів може бути підсилена. Тобто ономасіологічний підхід до аналізу семантики термінів дає право стверджувати, що кожна самостійна частина мови може реалізувати своє термінологічне значення. Звідси виходить, що основною функцією терміна є не номінативність, а співвіднесеність його значення на рівні поняття, тобто сигніфікативна функція.

Питання генезису англійських юридичних термінів, що вживаються в тексті ЗТК, є специфічним. Наголосимо, що запозичення економічною терміносистемою юридичних терміноелементів зумовлено передусім суспільними процесами, міжсоціумними відносинами та економічним розвитком держави. Постійний економічний прогрес вимагає правового статусу у здійсненні економічних стосунків. Тому все частіше констатуємо функціонування юридичної термінології в економічному тексті. Привертає увагу та обставина, що процес “входження” юридичної термінології в мову різних сфер сягає корінням ще середньовіччя, коли вже починали зароджуватися правові та економічні відносини між певними соціогрупами.

Процес формування концептосистеми англомовного ЗТК здійснюється за рахунок лексико-граматичних і лексико-семантичних засобів. Корпус останніх формується в основному за рахунок двох автосемантичних частин мови – іменників і дієслів, а також їхніх іменних форм (дієприкметників). Як правило, саме іменники маркують основні концептуальні феномени комерційної діяльності, вказуючи:

1) на виконавців (the Party, Customer, Sellers, Buyers, Consignee, Consignor, Notify Party, Agent);

2) на об'єкти (the goods, cargo, shipment, consignment);

3) обставини (Arbitration, Force Majeure, contingencies, prohibition/ban of imports or exports, embargo, military conflicts, demurrage, flood, natural calamities);

4) відповідну документацію (Bill of Lading, Insurance Police, Proforma Invoice, Commercial Invoice, Packing list, Certificate of Origin, Veterinary Certificate, Export License) ділової угоди.

З метою уникнення неоднозначного тлумачення та непорозумінь варто уникати використання синонімічних номінацій в рамках одного й того ж конкретного тексту ЗТК.

Дієслова, набуваючи в текстах ЗТК свого предикативного статусу, спеціалізуються на категоризації дії, події, руху, сприйняття тощо (to conclude, to effect, to fulfill, to arise, to issue, to authorize, to assign, to suspend, to buy, to sell, to credit, to ship, to transport, to store, to deliver, to effect, to pay, to /un/load) і відзначаються переважно акціоною семантикою. Повний список *verba actionis* можна вважати закритим у тому сенсі, що в ЗТК використовується їх чітко означене коло. Всі вони вирізняються не тільки продуктивністю використання в текстах ЗТК, але й повнотою реалізації словотвірної парадигми, включаючи дієприкметникові та герундіальні форми.

З точки зору когнітивної семантики корпус термінологіки ЗТК можна поділити на такі лексичні пласти:

- загальнозживаний (to fulfill the obligations, to buy, to sell goods, prohibition of export or import),
- загальнонауковий (gross weight, net weight, metric tone),
- офіційно-діловий (notification, order, receipt, request),
- економіко-правовий (Ltd company, public company, ex works, appeal, court charges, binding decision).

Останньому належить особливе місце в цій системі, оскільки укладання й використання текстів ЗТК відбувається виключно у правовому полі. Правовий аспект комерційної діяльності закріплюється юридичними термінами на кшталт *single umpire, the Arbitration Court, to violate the rules, to infringe the Contract, damage to or loss of the goods*. Слід зауважити, що економічний аспект цієї діяльності закріплюється не лише у власне економічній термінології (*EXW, FOB, CIF, DDP, current account, Letter of Credit (confirmed/ irrevocable/ revolving), penalty, shipment, to clear goods, to dispatch, to load, to store, warehouse costs*), але і в термінології тієї галузі, в якій він набуває чинності (промисловість, будівництво, аудит, транспорт, митниця тощо).

Заслугує на увагу такий засіб вербального оформлення текстів ЗТК як кліше, які сторого актуалізуються згідно з жанрово-стилістичними законами. Наприклад: *Should any circumstances arise preventing any of the parties to fulfill their respective obligations under this Contract, as agreed upon; hereinafter referred to as the Buyer/Seller; the quality of the goods is to be in conformity with the requirements; is to be confirmed by certificates of quality issued by the manufacturer*. Завдяки електронному способу ділової комунікації та ведення перемовин, природно, з'являється можливість масового використання шаблонів в ЗТК, а клішовані фрази стають своєрідними штампами комерційної документації. Вони слугують ніби ключем для швидко й точного (де)кодування того чи іншого тексту.

Проаналізувавши різні економічні джерела та лексикографічні економічні та юридичні словники, було встановлено, що приблизно 71% всіх юридичних термінів економічного тексту став невід'ємною частиною економічної підмови в зв'язку з їх продуктивним використанням в галузі економічної діяльності та правовим статусом комерційних операцій. При цьому ці елементи в процесі трансмісії в економічну терміносистему повністю зберігають юридичне значення. Це наступні терміни: acceptance – "акцепт", credit – "кредит", creditor – "кредитор", share – "акція", "пайова участь, authority – повноваження та ін.

Аналіз юридичної термінології під кутом зору наявності чи втрати первісної семантики показав, що переважна кількість юридичних термінів зберігають свою основну семантику (term, contract, party, court, liability, valid, breach of contract, nul and void та ін.). 99, 6 % термінів відповідає семантиці у сфері економічних текстів, частково може реалізувати значення того чи іншого юридичного терміна 0, 2% термінів. Має місце і десемантизація згаданих термінів у структурі економічного тексту (0, 2% термінів).

У підсумку слід зазначити, що терміни різних галузей науки в процесі розвитку та модифікації мов мають тенденцію до інтерференції внаслідок інтеграції наук. Галузеві терміносистеми взаємодіючи одна з одною, нерідко мають частину спільного термінологічного фонду. Міграція термінологічних елементів призводить до таких явищ, як транстермінологізація, детермінізація, диференціація значень тощо. Таке можливо, коли підмова однієї галузі науки абсорбує терміни іншої. В результаті таке явище спричиняє кількісне (у вигляді нових номінативних одиниць) і якісне (нових значень) збагачення певної лексики, що вдалося продемонструвати на прикладі англійської юридичної термінолексики в економічних текстах ЗТК.

Література

1. Акуленко В. В. Лексические интернационализмы и методы их изучения // Вопросы языкознания. – 1976. – № 6. – С. 28-36.
2. Адресян Д. Ю. Интегральное описание языка и толковый словарь // Вопросы языкознания. – 1986. – № 2. – С. 57-69.
3. Виноградов В. В. Основные типы значений слова // Вопросы языкознания. – 1986. – № 5. – С. 3-29.
4. Денисов П.Н. Терминология и различные аспекты языка науки // Проблемы разработки и упорядочения терминологии в Академиях наук союзных республик. – М., 1983. – С. 66-81.
5. Дяков А.С., Кияк Е.Р., Куделько З.Б. Основы терминотворения. Семантические та соціолінгвістичні аспекти. – К.: Академія, 2000. – 199 с.
6. Конечкая В. П. О системности лексики // Вопросы языкознания. – 1984. – № 1. – С. 26-35.

7. Козик В.В., Панкова Л.А., Карпяк Я.С., Босак А.О. Зовнішньоекономічні операції і контракти // Навчальний посібник, 2-ге видання. – К., 2004. – 607 с.
8. Крыжановская А.В., Симоненко Л.А. Актуальные проблемы упорядочения научной терминологии. – К.: Наукова думка, 1987. – 161 с.
9. Федотова И.Г., Циганкова Н.Н. Коммерция и право. – М.: Школа международного бизнеса МГИМО, 1991. – 214 с.
10. Англо-русский коммерческий словарь. – М.: Моби, 1992. – 424 с.
11. Сальникова Л.В. Английский для менеджеров. – М.: агентство печати “Пресс”, 1992. – 182 с.
12. Соколовская Ж.П. Система в лексической семантике – К.: Высшая школа, 1979. – 189 с.
13. Соколовская Ж.П. Проблемы системного описания лексической семантики. – К.: Наук. думка, 1990. – 182 с.
14. Сорокалетов Ф.П. Терминология и лексикография // Теория языка, методы его исследования и преподавания. – Л., 1981. – С. 249 – 253.
15. Циткина Ф.А. Терминология и перевод. – Л.: Вища школа, 1988. – 157 с.
16. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. – М.: Наука, 1973. – 280 с.
17. Aronoff M. Word-formation and lexical Semantics // Quaderni de Semantique, Vol. V, 1984, No 4. – p. 45-57.
18. Firth Y.R. Linguistic Analysis and Translation // For Roman Jakobson. The Hague, 1956. – p. 43-54.